

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Amanda Granborg

Grov kvinnofridskränkning – ett resultat av fenomenet symbollagstiftning?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: VT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 En introduktion till ämnet	6
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Perspektiv och metod	8
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Material	10
1.6 Forskningsläge	10
1.7 Disposition	11
2 KRIMINALISERING	12
2.1 Syfte och funktion	12
2.2 Kriterier för kriminalisering	13
2.2.1 Godtagbart skyddsintresse	16
2.2.2 Kravet på effektivitet	17
2.3 Kriminalpolitik och straffrättspolitik	19
2.4 Defensiv och offensiv straffrättspolitik	21
3 GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING	22
3.1 Bakgrund	22
3.2 Bestämmelsens syfte	22
3.3 Regleringen i 4 kap. 4 a § BrB	23
3.3.1 Brottskonstruktionen	23
3.3.2 Objektiva rekvisit	24
3.3.3 Subjektiva rekvisit	26
4 HUR FÖRHÅLLER SIG BROTTET GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING TILL KRITERIERNA FÖR KRIMINALISERING?	27

4.1	Inledning	27
4.2	Avser straffbudet ett identifierat och konkretiserat intresse som är skyddsvärt?	27
4.3	Hur förhåller sig brottet grov kvinnofridskränkning till kravet på ett effektivt straffstadgande?	28
4.3.1	Brister i den traditionella effektiviteten	29
4.3.2	Den moderna effektiviteten och lagstiftningens symboliska karaktär	30
5	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	33
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	35

Summary

The implementation of the crime, gross violation of a women's integrity was considered to be an important measure to illustrate the violence that women are exposed to in domestic environments and to raise the penal-value for those acts. The government's intention with the criminalization was to put a mark on the severity of systematic abuse, offence, and infringement that are perpetrated by a current or earlier partner. Thereto the government intended to strengthen the penal protection for women that are exposed to these types of repetitive acts of violence in close relationships. It is therefore considered that the overall purpose is to combat violence against women.

Nonetheless, statistics from the Swedish National Council for Crime Prevention display a decrease over the last ten years in the amount of cases reported, as well as cases in which legal proceedings were taken against the offender.

The criteria for criminalization that are within Swedish penal law are to be seen as a starting point for the investigation at hand. The purpose is to examine how the crime gross violation of a woman's integrity relates to these criteria. The investigation has a clear focus on the requirements for an acceptable protection of interest as well as the requirement on efficiency. The latter can be divided into a traditional and modern interpretation.

Symbolic criminal legislation is a phenomenon that connects to the concept of efficiency. It is best defined as legislation, which purports to aim at a problem and present a solution to it, although its true purpose is hidden. According to literature within the subject its true purpose is to meet political needs. It should be emphasized that the symbolic criminal legislation is an outcome of the increased politicization that has occurred within penal law.

The conclusions from the investigation shows that the crime gross violation of a woman's integrity fails to protect women from systematic violence in relationships. It can be concluded that the just mentioned crime does not satisfy the requirements for criminalization. Lastly, it can be observed that the crime in mention is considered legislation with high symbolic value. This is frowned upon by the defensive as well as offensive criminal justice policies.

Sammanfattning

Regeringen ansåg att införandet av ett kvinnofridsbrott var en viktig åtgärd för att belysa det våld som kvinnor utsätts för i hemmen och för att höja straffvärdet för den här gärningstypen. Regeringen ämnade genom kriminalisering att markera allvaret i systematiska övergrepp, brott samt kränkningar som begås av en nuvarande eller tidigare partner. Därtill hade regeringen för avsikt att stärka det straffrättsliga skyddet för kvinnor som utsätts för den här typen av upprepad brottslighet i nära relationer. Regeringens övergripande syfte kan därmed sägas vara att bekämpa våldet mot kvinnor.

Statistik från Brottsförebyggande rådet visar likväl på att såväl antalet anmälningar, personuppläringar och lagföringar avseende brottet grov kvinnofridskränkning minskade under åren 2009–2019.

Kriterierna för kriminalisering inom svensk straffrätt utgör en utgångspunkt för utredningen. Syftet är att undersöka hur brottet grov kvinnofridskränkning förhåller sig till de här kriterierna. Utredningen fokuserar på kravet på ett godtagbart skyddsintresse jämte kravet på effektivitet. Det sistnämnda kravet kan delas upp in i en traditionell och en modern tolkning.

Straffrättslig symbollagstiftning är ett fenomen som knyter an till begreppet effektivitet. Symbolisk lagstiftning kan definieras som lagstiftning vilken utger sig för att presentera lösningen på ett utpekat problem, medan dess verkliga syfte är dolt. Dess verkliga syfte är enligt den straffrättsliga litteraturen att tillgodose politiska behov. Det ska betonas att den symboliska lagstiftningen är en effekt av den ökade politiseringen som skett inom straffrätten.

Uppsatsförfattarens slutsats är att brottet grov kvinnofridskränkning inte lyckas skydda kvinnor från systematiska övergrepp i förhållanden. Vidare kan konstateras att det aktuella brottet inte uppfyller samtliga kriterier för kriminalisering. Slutligen kan uppmärksammas att kvinnofridsbrottet är att bedöma som lagstiftning med högt symbolvärde, vilket är att betrakta som oönskat enligt den defensiva straffrättspolitiken såväl som den offensiva straffrättspolitiken.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 En introduktion till ämnet

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer utgör ett allvarligt samhällsproblem.¹ Misshandel av en närstående med vilken brottsoffret hade eller hade haft en parrelation med utgjorde år 2019 närmare en femtedel av de totalt antal anmälda misshandelsbrotten. Det ska uppmärksammas att fördelningen i hög utsträckning skiljde sig åt mellan könen, att gärningspersonen var en partner eller tidigare partner gällde för kvinnor i 31 procent av fallen, motsvarande andel för män var enbart 6 procent.²

I början av förhållandet är mannen ofta mycket kärleksfull och uppvaktande. Han har en stark övertalningsförmåga och vill lära känna kvinnan på djupet. Så småningom börjar ”uppvaktningen” att ta sig onormala proportioner, varvid den första tidens positiva uppmärksamhet mot kvinnan vänds i kontroll av henne. Mannen börjar tala illa om kvinnans släkt och vänner. Han vill inte att hon skall umgås med någon eller att hon ska ha egna fritidsintressen. Han är svartsjuk. Kvinnan blir på detta sätt alltmer isolerad. Därefter är det inte ovanligt att mannen börjar kritisera henne. Allt hon gör är fel. På detta sätt bryts kvinnan ned psykiskt, och det är ofta i detta skede, när hennes självkänsla är skadad, som det första slaget kommer. Övergreppen mot kvinnan konstituerar den s.k. normaliseringsprocessen, som är en följd av upprepat våld i förening med isolering samt växling mellan våld och värme. Den nära relationen mellan offer och gärningsman kommer därför att förstärka kvinnans utsatthet. Övergreppen mot kvinnan kan till sin art liknas vid tortyr. Genom normaliseringsprocessen kommer dock kvinnan att successivt flytta sina gränser för vad som kan accepteras i

¹ Brå (2019) s. 16.

² Brå (2020).

ett förhållande. Övergreppen har inte sällan pågått under lång tid innan de kommer till myndigheternas kännedom, om kvinnan överhuvudtaget berättar om brotten.³

Det finns fall av brott i nära relation där det rör sig om enstaka övergrepp. Det här hör dock till ovanligheterna och i många fall blir kvinnan utsatt för upprepade övergrepp. Sexualbrott, misshandel och olaga hot är exempel på brott som ofta aktualiseras.⁴

Citatet ovan är taget ur Kvinnovåldskommissionens slutbetänkande *Kvinnofrid* (SOU 1995:60), det beskriver hur en mans övergrepp mot en kvinna i nära relation kan se ut. Enligt kommissionen är det många av de utsatta kvinnorna som känner igen det här mönstret.⁵

År 1998 infördes brottet grov kvinnofridskränkning i 4 kap. 4 a § andra stycket brottsbalken (BrB). Syftet var att stärka det straffrättsliga skyddet för de kvinnor som utsätts för systematiska övergrepp av en nuvarande eller tidigare partner. Lagstiftaren ämnade genom nykriminaliseringen att markera samhällets avståndstagande gentemot mäns våld mot kvinnor.⁶

I en rapport från Brottsförebyggande rådet redogörs för brottet grov kvinnofridskränkning. Rapporten behandlar brottets hantering och utveckling i rättskedjan. Brå konstaterade att under de senaste tio åren har så väl antalet anmälningar som personuppläsnings brott och lagföringar minskat avseende brottet.⁷ Uppsatsförfattaren ställer sig därmed frågande till huruvida regleringen uppfyller det syfte som framfördes vid brottets införande.

³ SOU 1995:60 s. 300 f.

⁴ SOU 1995:60 s. 300.

⁵ SOU 1995:60 s. 300.

⁶ Prop. 1997/98:55 s. 23.

⁷ Brå (2019) s. 6.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att, utifrån kriterierna för kriminalisering, utreda i vilken mån brottet grov kvinnofridskränkning leder till ett ökat straffrättsligt skydd för de värden och intressen som lagstiftningen avser att skydda. I utredningen finns en tydlig tyngdpunkt på kravet på ett godtagbart skyddsintresse jämfört med kravet på effektivitet.

Uppsatsen ämnar besvara följande frågeställningar:

- Vad är syftet med brottet grov kvinnofridskränkning?
- Hur förhåller sig brottet grov kvinnofridskränkning till kravet på ett effektivt straffstadgande?
- Avser straffbudet ett identifierat och konkretiserat intresse som är skyddsvärt?
- Innebär brottet grov kvinnofridskränkning ett ökat straffrättsligt skydd för lagstiftningens skyddsintresse eller har bestämmelsen enbart ett symbolvärde?

Att utröna bestämmelsens syfte möjliggör för en bedömning av huruvida brottet grov kvinnofridskränkning kan anses uppfylla de kriterier för en nykriminalisering som finns i svensk straffrätt. Det öppnar samtidigt upp för en diskussion kring brottets eventuella symbolfunktion.

1.3 Perspektiv och metod

Uppsatsen är skriven utifrån ett kritiskt perspektiv och avser att öppna upp för diskussion kring brottet grov kvinnofridskränkning och dess utformning. Syftet är att, utifrån kriterierna för kriminalisering samt bestämmelsens underliggande syfte, kritisera lagbestämmelsens ändamålsenlighet. Vidare berör utredningen straffrättsideologi och straffrättspolitik, avsikten med det är att ytterligare belysa eventuella brister med lagstiftningen.

Avsnitt 2.4 beskriver två ideologiska ytterligheter inom straffrätten, en defensiv och en offensiv inriktning. Läsaren ska emellertid uppmärksamma att den defensiva modellen genomsyrar utredningen och att den offensiva inriktningen presenteras för att visa på en motbild.

Arbetet med utredningen har präglats av en rättsdogmatisk metod. Syftet med utredningen är liksom syftet med den rättsdogmatiska metoden att konstruera en lösning på en rättslig frågeställning. De angivna juridiska frågorna har besvarats med hjälp av lagstiftning, domstolspraxis, lagmotiv samt den rättsdogmatiskt orienterade litteraturen.⁸ Vidare är den här metoden fördelaktig då den ger uppsatsförfattaren en möjlighet att framställa kritik av rättsläget.⁹ I uppsatsens andra tema anläggs ett värderande och analyserande perspektiv på det berörda ämnet, i det här avseendet har en kritisk rättsdogmatisk forskning bedrivits. Syftet är att med oberoende argument påvisa i vilket avseende som rättsläget är otillfredsställande.¹⁰

1.4 Avgränsningar

Av syftet framgår att enbart brottet grov kvinnofridskränkning kommer att beröras, uppsatsen lämnar därmed brottet grov fridskränkning som återfinns i paragrafens första stycke utan avseende.

Med hänvisning till uppsatsens syfte och frågeställningar är det nödvändigt att redogöra för kriminaliseringens syfte och funktion. Läsaren ska däremot uppmärksamma att redogörelsen är kortfattad och endast ämnar ge läsaren den grundläggande kunskap som är nödvändig för den fortsatta framställningen.

Beträffande kriterierna för kriminalisering har det av utrymmesskäl bedömts det nödvändigt att begränsa skildringen till de kriterier som presenterats i

⁸ Kleineman (2013) s. 21.

⁹ Kleineman (2013) s. 24.

¹⁰ Kleineman (2013) s. 39.

prop. 1994/95:23 och i SOU 2013:38. Kriterierna är i största mån överensstämmande, om än något mer utvecklade i den senare utredningen. Med hänsyn till uppsatsens begränsade omfattning har uppsatsförfattaren valt att lägga tyngd på kravet på ett effektivt straffstadgande samt kravet på ett godtagbart skyddsintresse. Övriga kriterier berörs endast översiktligt. Doktrinen på det här området är mycket omfattande, av tids- och utrymmesskäl har därför avgränsningar gjorts och utredningen berör endast de delar som anses centrala för uppsatsens syfte och frågeställningar.

Av pedagogiska skäl återfinner läsaren i *kapitel tre* en beskrivning av brottskonstruktionen och de olika rekvisitens innebörd. Den här beskrivningen är av mindre betydelse vid besvarandet av uppsatsens frågeställningar och har därav fått mindre utrymme än övriga delar.

1.5 Material

Det material som använts vid framställningen består huvudsakligen av doktrin. Utredningen hänvisar främst till Nils Jareborg och Claes Lernestedt, båda framstående professorer i straffrätt och de verk de författat får därmed anses ha ett högt rättskällevärde.

Även förarbeten har varit av betydelse vid undersökningen av bestämmelsens syfte. Lagstiftning och prejudikat, de formellt auktoritativa rättskällorna, har däremot endast i begränsad omfattning kunnat bidra till utredningen. Utöver de traditionella rättskällorna har även rapporten *Grov kvinnofridskränkning* från Brottsförebyggande rådet varit betydelsefull.

1.6 Forskningsläge

Det finns mycket skrivet angående kriminalisering, de mest framträdande på området är Claes Lernestedt och Nils Jareborg. De har båda utförligt

behandlat frågan om vilka förutsättningar som bör vara uppfyllda för att en kriminalisering ska anses befogad. Även forskning gällande brottet grov kvinnofridskränkning finns i stor utsträckning att tillgå, av stort intresse är Malou Anderssons avhandling *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning*. Förhållandet dem emellan är däremot inte utrett och det finns därmed ingen forskning att stödja sig på vid besvarande av de angivna frågeställningarna.

1.7 Disposition

Uppsatsen kan, utöver det inledande kapitlet i vilket syfte, metod och övriga utgångspunkter beskrivits, sägas bestå av två teman. Det första temat, vilket består av kapitel 2 och 3, är deskriptivt till sin karaktär. *Kapitel 2* behandlar kriminalisering i allmänhet. Kapitlet presenterar kriminaliseringens syfte och funktion och redogör därefter för de kriterier för kriminalisering som finns svensk straffrätt. Slutligen berör kapitlet ämnena kriminalpolitik, straffrättspolitik och straffrättsideologier. *Kapitel 3* redogör för regleringen i 4 kap. 4 a § andra stycket BrB. Kapitlet ger läsaren en beskrivning av lagstiftningsprocessen, syftet med bestämmelsen, brottskonstruktionen samt de olika brottsrekvisiten.

Därefter följer det andra temat, vilket är värderande och analyserande.

Temat består av kapitel 4 och 5. *Kapitel 4* syftar till att utreda hur brottet grov kvinnofridskränkning förhåller sig till kriterierna för kriminalisering. Utgångspunkten är således de kriterier som berörts i kapitel 2. Kapitlet berör även fenomenet straffrättslig symbollagstiftning. Slutligen återfinner läsaren i *kapitel 5* uppsatsförfattarens avslutande reflektioner.

2 Kriminalisering

2.1 Syfte och funktion

Av 1 kap. 1 § BrB följer att ett brott är en gärning som är beskriven i brottsbalken, alternativt i en annan lag eller författning, och för vilken straff är föreskrivet.

Innebörden av kriminalisering är att en viss gärningstyp, genom lagstiftning, beläggs med straff.¹¹ Det betonas ofta att kriminalisering bör vara den sista utvägen, *ultima ratio*, för att komma till rätta med ett problem.¹² Principen bygger på att straffet innefattar lidande alternativt obehag samt utgör ingrepp i individens frihet. I praktiken ter det sig däremot vanligare att kriminalisering är en förstahandsåtgärd, ett av skälen till det här är att åtgärden kräver en relativt liten insats från myndigheternas sida i jämförelse med andra metoder för formell social kontroll.¹³

Kriminaliseringens huvudsakliga syfte är allmänprevention.¹⁴ Avsikten är att kriminaliseringen ska bidra till att avskräcka människor från ett visst beteende. Straffhotet ska på så sätt påverka människans handlande i en viss riktning. Det allmänpreventiva syftet kan däremot endast i begränsad utsträckning uppnås genom avskräckning. Anledningen till det är okunskap bland samhällets medborgare gällande straffbudens innehåll, den låga upptäcktsrisken vid många brottstyper samt begränsade polisiära resurser. Däremot har det visat sig att straffhotet, både dess existens och dess verkställande, har en moral- och vanebildande inverkan på medborgarna. I privata grupper, exempelvis i familjen eller på arbetsplatsen, bildas normer rörande vilka beteenden som anses klandervärda. Den informella sociala kontrollen är av betydelse då människan i de allra flesta fall handlar utan att

¹¹ Jareborg (2001) s. 17; Lernestedt (2003) s. 15.

¹² Lernestedt (2003) s. 15.

¹³ Jareborg (2001) s. 46.

¹⁴ Ibid s. 48.

noggrant överväga skäl för och emot den tilltänkta handlingen.¹⁵ Genom att förena moral- och vanebildning med allmän avskräckning uppnås det allmänpreventiva syftet.¹⁶

Kriminalisering anses även inneha en expressiv funktion, även kallat symbolfunktion. Genom kriminalisering talar statsmakten om för samhällets medborgare vilka handlingssätt som ej är förenliga med den önskvärda sociala ordningen, de här gärningarna pekade sedan ut som socialt förkastliga.¹⁷ Mer om det här i avsnitt 4.3.2.

2.2 Kriterier för kriminalisering

I prop. 1994/95:23 *Ett effektivare brottmålsförfarande* uppmärksammades det att en straffrättslig inflation under många år varit betydande för straffrättsystemets utformning. Det betonades att det, utan föregående diskussion kring lämpligheten av att kriminalisera ett visst beteende, införts en mängd nya straffbestämmelser. Vidare påpekades att det saknats tillräcklig utredning kring tillgängligheten av de resurser som krävs för att upptäcka och utreda överträdelser av straffbud samt att lagföra eventuella gärningsmän.¹⁸

Huruvida kriminalisering av ett visst beteende leder till att den som överträder bestämmelsen ådöms straff är beroende av flera faktorer. Till en början krävs det att myndigheterna blir medvetna om överträdelserna, därefter ska det finnas tillräckliga resurser för att utreda brottet och även identifiera en gärningsman. Dessutom ska det finnas tillräckliga bevis för att få till en fällande dom i domstol. Slutligen ska det allmänna inneha tillräckliga resurser för att kunna verkställa det utdömda straffet. Följden för det fall att någon länk i rättskedjan brister är att det beteende, som kriminaliseringen

¹⁵ Ibid s. 47.

¹⁶ Ibid s. 48.

¹⁷ Jareborg (2001) s. 48.

¹⁸ Prop. 1994/95:23 s. 53.

avsåg att förhindra, i praktiken förblir osanktionerat.¹⁹ På så sätt riskerar en allt för omfattande kriminalisering att undergräva straffsystemets brottsavhållande verkan.²⁰ Av den här anledningen är det av stor betydelse att det, före införandet av en ny straffbestämmelse, utreds huruvida rättsväsendet i praktiken förmår göra allvar av straffhotet.²¹

Sammantaget gjordes bedömningen att kriminalisering bör användas med försiktighet.²² För att en kriminalisering ska framstå som befogad bör följande faktorer föreligga:

1. ett beteende kan föranleda påtaglig skada eller fara
2. alternativa sanktioner står inte till buds, skulle inte vara rationella eller skulle kräva oproportionerligt höga kostnader
3. straffsanktion krävs med hänsyn till gärningens allvar
4. straffsanktionen skall utgöra ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet
5. rättsväsendet skall ha resurser att klara av den eventuellt ytterligare belastning som kriminaliseringen innebär.²³

År 2011 tillsattes en särskild utredning, vars uppdrag var att analysera och ta ställning till vilka kriterier som bör vara uppfyllda för att en kriminalisering ska anses befogad.²⁴ Utredningen presenterades i SOU 2013:38 *Vad bör straffas?* Till grund för analysen lades de förslag till kriterier för kriminalisering som tidigare presenterats i prop. 1994/95:23 samt svensk doktrin.²⁵

Lernestedt är av uppfattningen att de principer som presenterades i prop. 1994/95:23 utgör en god utgångspunkt för vidare diskussion, däremot är

¹⁹ Ibid s. 54.

²⁰ SOU 2013:38 s. 475.

²¹ Prop. 1994/95:23 s. 54.

²² Prop. 1994/95:23 s. 55.

²³ Prop. 1994/95:23 s. 55.

²⁴ SOU 2013:38 s. 17.

²⁵ Ibid s. 423 f.

flera av principerna så pass vagt formulerade att de inte fungerar som bedömningsgrund i det fall där begränsande principer behövs.²⁶

Utredningens utgångspunkt var den så kallade *kärnstraffrätten*, inom det här området ryms de beteenden som är så pass skadliga och allvarliga att de ej kan undvara straffrätten.²⁷ Jareborg har i doktrin uttryckt att kriminalisering endast bör tillgripas för de mest förkastliga gärningarna.²⁸ De beteende som ej innefattar kännetecknen för de här förkastliga gärningarna bör därmed kunna lämnas utanför straffrätten.²⁹

Det ska uppmärksammas att utredningen noga poängterade att de kriterier som togs fram inte utgör några absoluta regler för när kriminalisering får ske. Det torde inte heller vara möjligt att fastställa några sådana regler. Kriterierna är istället ägnade att fungera som en ram, alternativt en modell, som kan användas vid ett övervägande om kriminalisering bör ske.³⁰

De grundläggande kriterier som ska vara uppfyllda för att kriminalisering ska övervägas kan sammanfattas enligt följande:

1. Det tänkta straffbudet måste avse ett identifierat och konkretiserat intresse som är skyddsvärt (godtagbart skyddsintresse).
2. Det beteende som avses bli kriminaliserat måste kunna orsaka skada eller fara för skada på skyddsintresset.
3. Endast den som har visat skuld – varit klandervärd – bör träffas av straffansvar, vilket innebär att kriminaliseringen inte får äventyra tillämpningen av skuldprincipen.
4. Det får inte finnas något tillräckligt värdefullt motstående intresse.

²⁶ Lernestedt (2003) s. 21.

²⁷ SOU 2013:38 s. 479.

²⁸ Jareborg (2001) s. 63.

²⁹ SOU 2013:38 s. 479.

³⁰ SOU 2013:38 s. 480.

5. Det får inte finnas någon alternativ metod som är tillräckligt effektiv för att komma till rätta med det oönskade beteendet. De överväganden som bör göras i fråga om detta kriterium är följande:
 - a) Finns det redan en handlingsdirigerande regel som är tillräckligt effektiv för att motverka det oönskade beteendet?
 - b) Om en handlingsdirigerande regel behöver införas – kan beteendet motverkas tillräckligt effektivt med en regel som inte är repressiv (t.ex. en civilrättslig regel om skadestånd)?
 - c) Om det är nödvändigt att införa en repressiv handlingsdirigerande regel för att motverka det oönskade beteendet ska i första hand vite, sanktionsavgift eller återkallelse av tillstånd övervägas. Straff bör väljas i sista hand.³¹

2.2.1 Godtagbart skyddsintresse

Kriminalisering är en form av formell social kontroll. Användandet av den här metoden förutsätter ett behov av reglering, vilket anses föreligga då det finns ett identifierat och konkretiserat intresse som bör skyddas av samhället.³² I 2 kap. regeringsformen (RF) återfinns en katalog över centrala legitima värden, som exempelvis liv, frihet och hälsa. På grund av oenigheter i frågan finns däremot ingen uttömmande uppräkningslista av vilka skyddsintressen som kan anses godtagbara. Dessutom varierar det här i takt med samhällsutvecklingen, vilket resulterar i att kriminaliseringen blir en spegling av samhället och dess dåvarande värderingar.³³

I svensk straffrätt intar begreppet *skyddsintresse* en perifer roll.³⁴ Frågan om vilka värden och intressen som strafflagstiftningen avser att skydda berörs i många fall endast i relativt allmänna ordalag i lagmotiven. Det

³¹ SOU 2013:38 s. 498.

³² Jareborg (2001) s. 51.

³³ SOU 2013:38 s. 482.

³⁴ Lernestedt (2003) s. 128.

här kan kritiseras utifrån det kriterium som anger att straffbudet måste avse ett godtagbart skyddsintresse. För att kravet ska anses uppfyllt måste det krävas att lagstiftaren tydligt motiverar dels det tillänkta skyddsintresset, dels varför intresset i fråga ska anses vara ett godtagbart skyddsintresse.³⁵ Sett utifrån ett rättsdogmatiskt perspektiv tycks läror om skyddsintressen, med undantag för att de i enskilda fall ger viss ledning för domstolens lagtolkning samt för gruppering av brottsbalken, sakna intresse.³⁶

2.2.2 Kravet på effektivitet

En kriminalisering bör vidare vara någorlunda effektiv.³⁷ Effektivitet i förhållande till kriminalisering berör straffbudets förmåga att fullgöra sina uppgifter.³⁸ Lernestedt redogör för effektivitet utifrån två skilda perspektiv, effektivitet som en *negativ* begränsande legitimation och effektivitet som en *positiv* legitimation. Effektivitet som negativ legitimation kan beskrivas enligt följande: *i det fall en kriminalisering förväntas bli ineffektiv ska den inte genomföras*. Det är främst två frågor som utifrån det här perspektivet är av intresse, till en början kan vi fråga oss vad det innebär att ett straffstadgande är effektivt, därefter bör vi ställa oss frågan varför effektivitetskravet bör upprätthållas.³⁹

En begränsare tolkar *traditionellt* sett kravet på effektivitet enligt följande: genom straffbudet påverkas frekvensen av den aktuella gärningstypen negativt, straffbudet möjliggör även för att den som företar den aktuella gärningen i högre utsträckning kan dels upptäckas, dels fällas. Den svårighet som uppstår då de här kraven ställs på en föreslagen nykriminalisering bör uppmärksammas. I sammanhanget får lagstiftaren först efter det att en kriminalisering genomförts tillgång till resultatet. Det

³⁵ SOU 2013:38 s. 482.

³⁶ Lernestedt (2003) s. 128.

³⁷ Jareborg (2001) s. 51 f.

³⁸ Lernestedt (2003) s. 312.

³⁹ *Ibid* s. 312.

här gör det svårt att på förhand besluta huruvida ett straffstadgande kommer att vara effektivt eller ej⁴⁰ och på så sätt minskar möjligheten för effektivitetskravet att verka begränsande.⁴¹

Nils Jareborg och Josef Zila understryker att det i synnerhet är straffsystemet som helhet som bör upprätthålla visst mått av effektivitet, huruvida de enskilda straffbuden uppfyller kravet på effektivitet är av mindre betydelse.⁴²

Utöver den traditionella tolkningen av effektivitetskravet kan det urskiljas en *modern* tolkning, den här framförs uttryckligen från lagstiftaren och har kommit att användas i allt större utsträckning. Ett straffstadgande är, enligt den moderna tolkningen, effektivt i det fall det ger staten möjlighet att framföra sin ståndpunkt gentemot en viss företeelse. Statsmakten får genom straffstadgandet möjlighet att uttrycka sin åsikt gällande en viss gärningstyp och ta avstånd från den. Straffstadgandet kan därmed sägas utgöra ett moraliskt facit. Den *moraliska* eller *berättande* effektiviteten innebär att alla straffbud anses effektiva i den mån de är tydligt utformade och får viss spridning. Det här leder till att kravet på effektivitet, enligt den här tolkningen, saknar en begränsande verkan.⁴³

Effektivitet som positiv legitimation stödjer däremot olika sorters utvidgande av det straffbara området. Sett utifrån det här perspektivet är det faktum att en viss nykriminalisering skulle resultera i ett effektivt skydd för det tilltänkta intresset en *tillräcklig* grund för kriminaliseringens införande.⁴⁴ Effektivitet kan föras fram som ett positivt berättigande både vad gäller nykriminalisering och vid olika sorters förändringar i befintlig reglering.⁴⁵ I de båda fallen kan syftet dels

⁴⁰ Lernestedt (2003) s. 313.

⁴¹ Ibid s. 316.

⁴² Jareborg, Zila (2014) s. 75.

⁴³ Lernestedt (2003) s. 316.

⁴⁴ Ibid s. 313.

⁴⁵ Ibid s. 316.

vara att förbättra den traditionella effektiviteten, dels förbättra den moraliska effekten.⁴⁶ Syftena med de ändringar som avser att förbättra den moraliska effekten varierar. Lagstiftaren kan exempelvis syfta till att synliggöra viss problematik eller viss specifik brottsofferkategori, alternativt mena att ett tydligt avståndstagande behöver komma till uttryck i lagtexten.⁴⁷

2.3 Kriminalpolitik och straffrättspolitik

Straffrättspolitik är en del av det vidare begreppet kriminalpolitik. De båda är inriktade på samhällelig diskussion och samhälleligt beslutsfattande. Straffrättspolitiken behandlar utformningen av straff- och straffprocessrätten utifrån kraven på effektivitet, rättvisa och respekt för mänskliga rättigheter. Straffrättspolitik avser således samhällelig idédebatt och samhälleligt beslutsfattande i fråga om straffrättsystemets tre nivåer, lagstiftnings-, domstols- och administrativ myndighetsnivå, samt även i fråga om straffrättens processuella sida.⁴⁸

Kriminalpolitik är betydligt mer omfattande och rör alla aspekter av brottslighet och brottspåföljder. Ett exempel på en fråga som ryms inom kriminalpolitiken är hur samhället i stort bör regleras för att förhindra brottslighet. Definitionen av kriminalpolitik medför att den här typen av politik i många fall sammanfaller med exempelvis utbildnings-, bostads- och arbetsmarknadspolitik.⁴⁹ Samtliga har en kriminalpolitisk aspekt och är av betydelse för hur brottsligheten motverkas alternativt stimuleras.⁵⁰

Tidigare har lagstiftning varit en fråga för jurister och andra experter, enligt Dag Victor förändrades emellertid bilden under det tidiga 80-talet. Straffsystemets utformning blev vid den här tidpunkten i högsta grad en

⁴⁶ Lernestedt (2003) s. 316.

⁴⁷ Ibid s. 333.

⁴⁸ Jareborg (1995) s. 22.

⁴⁹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 21.

⁵⁰ Jareborg (1995) s. 22.

politisk fråga.⁵¹ Det finns både positiva och negativa aspekter med det här förändrade synsättet. Å ena sidan innebär det att större uppmärksamhet ägnas åt straffrättsliga frågor. Å andra sidan riskerar rättssäkerheten att ge vika för kortsiktiga politiska lösningar.⁵²

Det straffrättsliga systemet utgår från att aktörerna på domsnivå och verkställighetsnivå tillämpar systemet utifrån givna förutsättningar. Att straffsystemet är konstruerat på ett konsekvent och sammanhängande sätt med tillämpning av genomgående principer möjliggör för de här verksamheterna att upprätthålla kraven på saklighet, opartiskhet och jämlikhet. Förändringar av det straffbara området kräver därmed enorm kunskap om straffsystemet, respekt för dess grundläggande principer och även lagteknisk skicklighet. Bristar det i något avseende riskerar vi att systemet råkar i olag.⁵³

I takt med politiseringen av straffrättspolitiken har situationen förändrats. En följd av det här är att lagstiftningstakten ökat markant, vilket i synnerhet beror på de förändringar som skett inom beredningsförfarandet. Bland annat har expertkommittéer och offentliga utredningar ersatts av parlamentariska kommittéer och departementspromemorior. Det här leder i sin tur till att straffsystemet riskerar att bli allt mindre konsekvent och sammanhängande. Victor framför emellertid att det syns tendenser på att det ändrade lagstiftningsförfarandet speglar en förändrad syn på lagstiftningsuppgiftens innebörd, vilket han menar är ett allvarigare problem. Från att främst handla om hur straffsystemet ska anpassas till förändrade omvärldsförhållanden tycks lagstiftningsuppgiften idag handla om hur man ska kunna tillgodose olika opinionstryck. När det uppstår debatt kring ett uppfattat problemläge vill politikerna visa prov på handlingskraft. Vid brist på ekonomiska resurser tar man då gärna hjälp av lagstiftningen, den minst kostsamma metoden. Victor anser att följden av det här är ett antal

⁵¹ Victor (1995) s. 69.

⁵² Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 21.

⁵³ Victor (1995) s. 72 f.

straffbestämmelser, alternativt ändringar i sådana, vars syfte är att tillgodose politiska behov.⁵⁴

2.4 Defensiv och offensiv straffrättspolitik

I ett försök att diagnostisera de ovan beskrivna tendenserna delar Jareborg upp straffrättspolitiken i en defensiv respektive offensiv modell.⁵⁵ Utgångspunkten för den defensiva modellen är att statsmakten inte nödvändigtvis är god. Enligt den här modellen är straffrättens huvudsakliga syfte inte att undertrycka oönskat beteende utan närmast att skydda enskilda människor från maktmissbruk.⁵⁶ Maktmissbruket kan vara av olika slag och omfattar såväl missbruk av statlig makt, som missbruk av informell makt och överdriven repression.⁵⁷

Straffrätten ska enligt den defensiva straffrättspolitiken utgöra ett hinder, inte enbart för brottslingar, utan även för politiker och myndigheter.⁵⁸ De kriterier för kriminalisering som presenterats ovan är karaktäristiska för den defensiva modellen.⁵⁹

Jareborg framhåller den offensiva modellen som motsatsen till den defensiva, enligt vilken straffrätten ses som åtminstone ett potentiellt instrument för lösning av sociala eller samhälleliga problem. Den offensiva modellen kännetecknas av snabba ingripanden mot vad som uppfattas som problemlägen⁶⁰ och har effektiviteten som ledstjärna.⁶¹ Vidare anses ett hot mot eller en kränkning av ett skyddsintresse vara en tillräcklig förutsättning för kriminalisering. Enligt den defensiva modellen utgör ett sådant hot eller kränkning en nödvändig men däremot inte en tillräcklig förutsättning.⁶²

⁵⁴ Ibid s. 73 f.

⁵⁵ Jareborg (1995) s. 22 ff.

⁵⁶ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 58.

⁵⁷ Jareborg (1995) s. 24 f.

⁵⁸ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 58.

⁵⁹ Jareborg (1995) s. 24 f.

⁶⁰ Ibid s. 28.

⁶¹ Jareborg (2001) s. 71.

⁶² Jareborg (1995) s. 29.

3 Grov kvinnofridskränkning

3.1 Bakgrund

År 1995 lämnade Kvinnovaldscommissionen in slutbetänkandet *Kvinnofrid* (SOU 1995:60). Betänkandet innehöll konkreta förslag på åtgärder som syftade till att förebygga våld mot kvinnor samt förbättringsåtgärder avseende stöd och hjälp för de kvinnor som utsatts för våld och övergrepp. Ett av förslagen var att införa ett kvinnofridsbrott.⁶³

3.2 Bestämmelsens syfte

Kvinnovåldskommissionens lagförslag kan sägas utgöra bestämmelsens ursprungliga syfte. Enligt förslaget skulle grov kvinnofridskränkning vara konstruerat som ett fortlöpande, så kallat perdurerande brott. Syftet med det här var att kriminalisera hela den tid under vilken kränkningarna pågått. På så sätt skulle helheten bli föremål för domstolens prövning, däribland beteenden som utan att vara kriminaliserade visat sig karaktäristiska för våldet.⁶⁴ Huvudsyftet med det av kommissionen föreslagna stadgandet var därmed att skydda kvinnor från systematiska övergrepp i förhållanden.⁶⁵

I lagmotiven går att läsa att regeringen ställde sig positiv till kommissionens förslag om införandet av ett särskilt fridsbrott. Bestämmelsen kom dock att begränsas med hänvisning till legalitetsprincipen, det här för att undvika ett oprecist straffbud och ett straffbart område som inte är klart avgränsat.⁶⁶ Lagstiftaren valde även att frångå kommissionens förslag om ett perdurerande brott, anledningen till det var dels att brottskonstruktionen inte utgjorde en lösning på den grundläggande bevisproblematiken som finns i

⁶³ Prop. 1997/98:55 s. 19.

⁶⁴ Andersson (2016) s. 114.

⁶⁵ Lernestedt (2003) s. 336.

⁶⁶ Prop. 1997/98:55 s. 78.

den här typen av mål, dels att bestämmelsen förväntades medföra avsevärda svårigheter vid en bedömning av domens rättskraft.⁶⁷

Det syfte som bestämmelsen idag kan sägas inneha är att domstolen, vid sin prövning av de enskilda gärningarna som preciserats i åtalet, ska anlägga ett helhetsperspektiv och ha i åtanke att gärningarna inneburit en upprepad kränkning av den utsatta kvinnan och varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla.⁶⁸

3.3 Regleringen i 4 kap. 4 a § BrB

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse i lägst nio månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.⁶⁹

3.3.1 Brottskonstruktionen

Jareborg m.fl. beskriver brottskonstruktionen på följande sätt:

En ren konkurrensreglering: flera brott med ett inre samband av visst slag räknas för vissa ändamål som ett

⁶⁷ Ibid s. 77.

⁶⁸ Andersson (2016) s. 115.

⁶⁹ Brottsbalken (SFS 1962:700) 4 kap. 4 a §.

brott (utan att de förstnämnda brotten förlorar sin status som enskilt brott).⁷⁰

Suzanne Wennberg är inne på samma linje. Hon anser att brottskonstruktionen vilar på en konkurrensklausul som kan beskrivas så att summan av flera likartade brott betraktas som om den utgjorde en brottsenhet, grov kvinnofridskränkning.⁷¹

3.3.2 Objektiva rekvisit

En förutsättning för att döma en person till ansvar för grov kvinnofridskränkning är att domstolen samtidigt har att pröva flera brottsliga gärningar. Gärningarna ska vara straffbara var för sig och rymmas under en brottsbeskrivning i 3, 4, 6, eller 12 kap. BrB alternativt utgöra en överträdelse av meddelat kontaktförbud.⁷²

De två i bestämmelsen sistnämnda brotten, skadegörelsebrott och överträdelse av meddelat kontaktförbud, lades till genom en ändring år 2013. Lagändringen gjordes som ett ytterligare led i arbetet med att förhindra och motarbeta brott i nära relationer.⁷³

Vid bedömningen av huruvida det skett en upprepad kränkning är gärningens karaktär en central utgångspunkt. Är de enskilda gärningarna av allvarigare slag krävs det i regel färre antal gärningar för att nå upp till kravet upprepad kränkning.⁷⁴ Det bör dock uppmärksammas att ordet *upprepad* tyder på att det som huvudregel ska röra sig om fler än två gärningar.⁷⁵

⁷⁰ Jareborg, Friberg, Asp & Ulväng (2015) s. 65.

⁷¹ Wennberg (2000) s. 795.

⁷² Dahlström, Strand Westerlund & Westerlund (2017) s. 133.

⁷³ Johanson m.fl. (2020) under rubriken *Den brottsliga handlingen*.

⁷⁴ Prop. 1997/98:55 s. 133.

⁷⁵ Dahlström, Strand Westerlund & Westerlund (2017) s. 134.

Paragrafens lydelse ändrades den 1 januari 2000. Syftet med lagändringen var att åstadkomma ett rättsläge där det för straffansvar ska vara tillräckligt att de åtalade gärningarna *tillsammans* når upp till det krav på upprepad kränkning som avses i paragrafen. Det ställs följaktligen inte längre något formellt krav på att en tidigare konstaterad gärning skall föreligga.⁷⁶

Av lagmotiven framgår att domstolen vid sin bedömning av om gärningarna utgjort en upprepad kränkning har möjlighet att beakta handlingar som den tilltalade tidigare dömts för eller där skuldfrågan i annat fall är klarlagd, exempelvis genom åtalsunderlåtelse. Anledningen till det här är att lagstiftaren ser särskilt allvarligt på fall av upprepad kränkning och önskar att hänsyn tas till den utsattes hela situation.⁷⁷

Av bestämmelsen följer vidare att gärningarna ska vara ägnade att *allvarligt* skada den utsattes självkänsla, vilket innebär att det finns ett krav på en viss kvalificering av de brottsliga gärningarna. Även lindrigare brott kan nå upp till det här kravet. Det kan exempelvis ske genom att brotten ingår i ett mönster som sammantaget leder till att den utsatta personen bryts ned.⁷⁸

För att brottet grov kvinnofridskränkning ska vara tillämpligt är det tillräckligt att gärningarna *typiskt sett* leder till att brottsoffrets självkänsla skadas allvarligt. Rekvizitet ”ägnade att”, ett så kallat abstrakt faredelikt, innebär att det inte finns något krav på att någon skada har inträffat.⁷⁹

I lagtexten finns ett outtalat krav på att de brottsliga gärningarna ska ha begåtts under en viss, sammanhållen, tid.⁸⁰ I det fallet att det finns ett stort tidsspann mellan de enskilda gärningarna kan det leda till att det sistnämnda rekvizitet inte bedöms uppfyllt. Även brottets preskriptionstid, den yttersta tidsgränsen, ska uppmärksammas. Av 35 kap. 1 § BrB följer att

⁷⁶ Prop. 1998/99:145 s. 8 ff.

⁷⁷ Prop. 1997/98:55 s. 133.

⁷⁸ Prop. 1997/98:55 s. 133.

⁷⁹ Andersson (2016) s. 123.

⁸⁰ Ibid s. 119.

preskriptionstiden är tio år. Därtill ska även preskriptionstiden för de enskilda gärningarna beaktas.⁸¹

3.3.3 Subjektiva rekvisit

Grov kvinnofridskränkning är ett brott som för straffrättsligt ansvar kräver uppsåt. Det här följer av det allmänna uppsåtskravet i 1 kap. 2 § BrB. I det här avseendet är gärningsmannens uppsåt, i förhållande till de brott som utgörs av de enskilda gärningarna, en nödvändig förutsättning för ansvar.⁸² Rekvisiten ”upprepad kränkning” och ”ägnade att” är så kallade normativa rekvisit, vilket innebär att gärningsmannen inte behöver ha dragit slutsatsen att gärningarna varit ägnade att skada självkänslan hos den utsatte. För att kravet på uppsåt ska bedömas uppfyllt är det tillräckligt att gärningsmannen har uppsåt till de faktiska omständigheterna som läggs denne till last. Det är därefter domstolens uppgift att, fritt från gärningsmannens värderingar och syften, pröva huruvida de faktiska omständigheterna inneburit en upprepad kränkning och varit ägnade att allvarligt skada brottsoffrets självkänsla.⁸³

⁸¹ Johanson m.fl. (2020) under rubriken *Tidssamband*.

⁸² Andersson (2016) s. 120.

⁸³ Prop. 1997/98:55 s. 133.

4 Hur förhåller sig brottet grov kvinnofridskränkning till kriterierna för kriminalisering?

4.1 Inledning

Det här kapitlet utgör första delen av uppsatsens andra tema, inom vilket ett värderande och analyserande perspektiv appliceras på det berörda ämnet. I kapitlet finner läsaren delvis uppsatsförfattarens egna slutsatser vilka grundas på den undersökning som gjorts.

Kapitlet syftar till att utreda hur brottet grov kvinnofridskränkning förhåller sig till kriterierna för kriminalisering. Kravet på ett godtagbart skyddsintresse samt kravet på en effektiv kriminalisering är centrala i det här avseendet.

4.2 Avser straffbudet ett identifierat och konkretiserat intresse som är skyddsvärt?

Kravet på ett godtagbart skyddsintresse återfinns i SOU 2013:38 *Vad bör straffas?* I likhet med Lernestedt är uppsatsförfattarens åsikt att kravet endast kan sägas uppfyllt i den mån lagstiftaren motiverat det avsedda skyddsintresset och angett av vilken anledning intresset ska anses vara ett godtagbart sådant.

I lagmotiven till brottet grov kvinnofridskränkning går det inte att finna en sådan motivering. Innebär det att straffbudet inte avser ett godtagbart skyddsintresse? De flesta kan troligen enas om att den här frågan bör

besvaras nekande. Som framgått ovan infördes bestämmelsen i syfte att stärka det straffrättsliga skyddet för de kvinnor som utsätts för systematiska övergrepp av en nuvarande eller tidigare partner. Vidare kan nämnas att brotten i brottsbalken är indelade i kapitel utefter de intressen som de avser att skydda.⁸⁴ Grov kvinnofridskränkning återfinns i balkens första avsnitt vilket avser brott mot person, mer specifikt i fjärde kapitlet, vilket har titeln *Om brott mot frihet och frid*. Kvinnofridsbrottet är som bekant avgränsat specifikt till fall där brottsoffret är en kvinna och gärningsmannen en man. Med den här utgångspunkten avser straffbudet således att skydda kvinnors frihet och frid. Även i det här fallet, då gärningstypen enligt uppsatsförfattarens mening anses tillhöra kärnstraffrätten, tycks det vara problematiskt att lagstiftaren ej motiverat skyddsintresset. Det här leder nämligen till att ett av kriterierna för kriminaliseringen inte anses uppfyllt. Sett utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv är det önskvärt att en sådan motivering återfinns i förarbetena. Dels då kriterierna för kriminalisering, vilka godtagits av riksdagen, upprätthålls, dels då lagstiftaren åläggs motivera kriminaliseringen. Motiveringen ger även domstolarna viss vägledning vid tolkningsfrågor.

4.3 Hur förhåller sig brottet grov kvinnofridskränkning till kravet på ett effektivt straffstadgande?

Beträffande effektivitetskravet så skiljer det sig åt mellan å ena sidan utredningen *Vad bör straffas?* och å andra sidan regeringens proposition *Ett effektivare brottmålsförfarande*. I utredningen framförs att det inte får finnas någon alternativ metod som är tillräckligt effektiv för att komma till rätta med det oönskade beteendet.⁸⁵ Det här kriteriet ställer således inte något krav på straffbudets effektivitet, det talar enbart om för oss att det inte får finnas ett alternativ till straffbestämmelsen som anses vara tillräckligt

⁸⁴ Jareborg (2001) s. 29.

⁸⁵ SOU 2013:38 s. 498.

effektivt. I praktiken innebär stadgandet att om det inte finns någon alternativ metod, kan ett ineffektivt straffbud uppfylla kriteriet. Det här resultatet anses bristfälligt ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

I propositionen framförs emellertid att straffsanktionen *ska* utgöra ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet.⁸⁶ Huruvida brottet grov kvinnofridskränkning utgör ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet kan besvaras dels utifrån den traditionella tolkningen⁸⁷ av effektivitetskravet, dels utifrån den moderna tolkningen.⁸⁸

4.3.1 Brister i den traditionella effektiviteten

Traditionellt sett är ett straffstadgande effektivt i den mån det leder till att frekvensen av den aktuella gärningstypen minskar och att de personer som begår de aktuella gärningarna i högre utsträckning kan upptäckas och slutligen fällas.⁸⁹ Av Brå:s rapport 2019:8 följer att antalet anmälningar, personuppläringar och lagföringar avseende brottet grov kvinnofridskränkning minskat under åren 2009–2019. Orsakerna till det här varierar, det ska emellertid observeras att utsattheten för upprepat partnervåld bland kvinnor i landet ej förändrats. Den här slutsatsen har Brå kunnat dra med hjälp av den nationella trygghetsundersökningen som genomförs årligen. Vidare har avtagandet av antalet anmälda fall av grov kvinnofridskränkning inte kunnat förklaras av en minskad anmälningsbenägenhet bland de utsatta. Istället bedöms förändrade registreringsrutiner vid polisanmälan vara den starkaste förklaringen till utvecklingen för anmälda brott. Att antalet personupplärade brott minskat kan i viss mån kopplas till förändrade förutsättningar för att utreda fall av grov kvinnofridskränkning. Att arbetssituationen varit ansträngd bedöms ha haft negativ påverkan på möjligheten att verka efter kända framgångsfaktorer för utredningar med våld i nära relationer. Minskningen

⁸⁶ Prop. 1994/95:23 s. 55.

⁸⁷ Lernestedt (2003) s. 313.

⁸⁸ Ibid s. 316.

⁸⁹ Lernestedt (2003) s. 313.

av antalet fällande domar är i första hand en effekt av minskningar i tidigare led.⁹⁰ Det kan således konstateras att brottet grov kvinnofridskränkning ej svarar mot den traditionella tolkningen av kravet på effektivitet. Huruvida kriminaliseringen bedöms effektiv sett utifrån den moderna tolkningen diskuteras i nästa avsnitt.

Vid sidan av kravet på ett effektivt straffstadgande, framförs i prop. 1994/95:23 att en kriminalisering framstår som befogad, i det fall att rättsväsendet har resurser att klara av den eventuellt ytterligare belastning som kriminaliseringen innebär.⁹¹ Det har ovan redogjorts för resultatet av Brå:s rapport 2019:8. Med det i beaktande kan det konstateras att kriminaliseringen av den aktuella gärningstypen, sett utifrån den nyligen presenterade principen, ej varit befogad.

4.3.2 Den moderna effektiviteten och lagstiftningens symboliska karaktär

Brottet grov kvinnofridskränkning bedöms, utifrån den moderna tolkningen, effektivt i den mån straffbudet är tydligt utformat och har fått viss spridning.⁹² Uppsatsförfattaren kan i det här avseendet inte uppmärksamma några brister gällande bestämmelsen i 4 kap. 4 a § andra stycket BrB. Det råder därmed ingen tvekan om att straffbudet bedöms effektivt sett utifrån den moderna tolkningen. Stadgandet ger staten möjlighet att framföra sin ståndpunkt gentemot våld i nära relationer och anses av den anledningen ha en *berättande* effektivitet.

Enligt Lernestedt syns idag ett ökat intresse för signalsändande lagstiftning. Lernestedt redogör för problematiken med lagstiftarens strävan efter ett effektivt berättande och beskriver att felet inte är vad som *finns* och kan uppnås utan istället vad som *saknas* och eventuellt *förloras* av motstående värden. I grund och botten är ett förtydligande

⁹⁰ Brå (2019) s. 146 f.

⁹¹ Prop. 1994/95:23 s. 55.

⁹² Lernestedt (2003) s. 316.

signalsändande inte något negativt, däremot riskerar de berättande straffbuden att mynna ut i sämre precision och liknande tillämpningssvårigheter. Därtill har de berättande straffbuden i en del fall brist på den traditionella effektiviteten.⁹³ Den här beskrivningen har visat sig stämma väl överens med brottet grov kvinnofridskränkning, brottets brister i den traditionella effektiviteten har redogjorts för i föregående avsnitt.

Signalsändande lagstiftning, även benämnt symbollagstiftning är lagstiftning, som trots att den förväntas sakna eller åtminstone få väldigt liten praktisk betydelse för rättslivet, av något annat skäl anses nödvändig att genomföra.⁹⁴ En lagstiftning anses därmed vara symbolisk om dess funktion är en annan än den som öppet tillskrivs.⁹⁵ Jareborg skriver följande om lagstiftningens symboliska karaktär:

Den nutida straffrätten är i många stycken symbolisk däri att den framställs som tillkommen i syfte att verka brottspreventivt, när dess verkliga syfte är att lugna en oroad allmänhet, att få folk att tro att något görs mot brottsligheten, att statsmakten är handlingskraftig, osv. Det mest påtagliga faktiska resultatet är ökat mänskligt lidande och att skattebetalarna får dyrt betala för en meningslös verksamhet.⁹⁶

Straffrättslig symbollagstiftning är en effekt av den ökade politiseringen som skett inom straffrätten och som drivits på av massmedier. Försvagade rättssäkerhetsgarantier och införandet av symbolisk lagstiftning är politikernas reaktion på allmänhetens krav på resultat.⁹⁷ Victor för ett liknande resonemang, symbollagstiftning är enligt honom en följd av det ökade politiska intresset för straffsystemets utformning. Victor framför

⁹³ Ibid s. 333.

⁹⁴ Abrahamsson (2003) s. 10.

⁹⁵ Jareborg (1995) s. 32.

⁹⁶ Ibid s. 32.

⁹⁷ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 56.

emellertid att dess verkliga syfte är att tillgodose politiska behov och inte omvårdnad om straffsystemet.⁹⁸

En förutsättning för att belägga en viss gärningstyp med straff är att lagstiftaren anser sig ha tillräckliga skäl för att bryta mot den etiska principen att inte tillfoga andra mänskligt lidande. Lagstiftningens symbolfunktion är närmast en reflexverkan på det etiska kravet som finns på straffhotsmetoden. Det kan noteras att Jareborg är av åsikten att lagstiftningens symbolfunktion är underordnad allmänpreventionen och ej ensamt kan motivera en kriminalisering.⁹⁹ Jareborg poängterar emellertid att kriminalisering i en del fall sker i första hand och då av symboliska skäl.¹⁰⁰

Det har ovan konstaterats att brottet grov kvinnofridskränkning kom till med syftet att förhindra fridskränkningar som begås mellan personer i nära relationer. Enligt lagstiftaren beaktas inte i tillräckligt stor utsträckning det straffvärda i ett upprepat och systematiskt kränkande handlande som består i flera, sedda var för sig, mindre allvarliga brott. Det är enligt lagstiftaren det här som motiverat införandet av bestämmelsen. Jareborg m.fl. menar å andra sidan att lagstiftningen är tillkommen av *pedagogiska skäl*, det här eftersom att samma resultat kunnat uppnås även med tillämpning av straffsystemets regler i övrigt.¹⁰¹

Grov kvinnofridskränkning har fallerat i att göra någon reell skillnad och har antagits av lagstiftaren enbart för att bemöta den högst politiska frågan rörande mäns våld mot kvinnor. Sammantaget är uppsatsförfattaren av den åsikten att brottet tillkommit enbart på den grund att lagstiftaren velat visa sig handlingskraftig. Grov kvinnofridskränkning kan därmed på goda grunder betraktas som lagstiftning med högt symbolvärde.

⁹⁸ Victor (1995) s. 74.

⁹⁹ Jareborg (2001) s. 45 ff.

¹⁰⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 35.

¹⁰¹ Jareborg, Friberg, Asp & Ulväng (2015) s. 65.

5 Avslutande reflektioner

Framställningen har berört kriminalisering i allmänhet, främst de kriterier som bör vara uppfyllda för att en kriminalisering ska anses befogad. Vidare har uppsatsen redogjort för brottet grov kvinnofridskränkning. Avsikten med föregående och det aktuella kapitlet är att utreda förhållandet dem emellan. I tidigare kapitel har uppsatsens tre första frågeställningar besvarats. Det här avslutande kapitlet syftar således till att besvara den fjärde frågeställningen: *Innebär brottet grov kvinnofridskränkning ett ökat straffrättsligt skydd för lagstiftningens skyddsintresse eller har bestämmelsen enbart ett symbolvärde?*

Sammantaget visar utredningen att brottet grov kvinnofridskränkning inte uppfyller samtliga av de kriterier för kriminalisering som finns i svensk straffrätt. Det angår främst kravet på ett effektivt straffstadgande samt kravet på ett godtagbart skyddsintresse. Rättsväsendet har vidare inte haft tillräckliga resurser för att utreda den här gärningstypen. Vid en samlad bedömning tycks det stå klart att brottet grov kvinnofridskränkning inte lyckas skydda kvinnor från systematiska övergrepp i förhållanden. Det syfte som fanns bakom Kvinnovaldskommissionens föreslagna stadgande har därmed inte uppnåtts. Bestämmelsen har däremot inneburit en förändring i det avseendet att den möjliggjort för domstolen att anlägga ett helhetsperspektiv vid prövningen. Domstolen har därmed kunnat ha i åtanke att gärningarna inneburit en upprepad kränkning av den utsatta kvinnan och varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Det här innebär emellertid inte att kriminaliseringen inneburit ett ökat straffrättsligt skydd för kvinnors frihet och frid.

Nära knutet till kravet på ett effektivt straffbud är fenomenet symbollagstiftning. Kan brottet grov kvinnofridskränkning, som bedömts ha ett högt symbolvärde likväl motiveras? Det betonades inledningsvis att den defensiva straffrättspolitiken genomsyrar utredningen. Det primära syftet

med den här modellen är att skydda individer från maktmissbruk. Ineffektiv och missvisande lagstiftning torde enligt uppsatsförfattarens mening betraktas som ett sådant missbruk från lagstiftningsmakten. Enligt den defensiva modellen är straffrättens huvudsakliga syfte inte att undertrycka oönskat beteende utan avser närmast att förhindra omåttlig repression. Symbollagstiftning tycks därmed stå i direkt strid med de här värderingarna, lagstiftningen framställs som bekant tillkommen i syfte att verka brottspreventivt men saknar i praktiken någon sådan effekt. Ett resultat är däremot att repressionsnivån höjs. Sett utifrån den synvinkeln är symbollagstiftning därmed inte något önskvärt. För att visa på en motpol kommer även en offensiv modell att anläggas på fenomenet. Effektiviteten är ledstjärnan för den här straffrättspolitiska inriktningen, något som rimmar illa med ineffektiv symbollagstiftning.

Straffrättslig symbollagstiftning är därmed, enligt de båda straffrättspolitiska inriktningarna, att betrakta som något ovälkommet. Det bör uppmärksammas att symbolisk lagstiftning på sikt riskerar att undergräva straffsystemets brottsavhållande verkan, det här på grund av dess ineffektivitet och verkningslöshet. I praktiken innebär det att den gärningstyp, som kriminaliseringen avsåg att förhindra, förblir utan påföljd. Uppsatsförfattarens slutsats är därmed att brottet grov kvinnofridskränkning, vilket bedöms ha ett högt symbolvärde samt brister avseende den traditionella effektiviteten, inte kan motiveras.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 1998/99:145 Ändring av fridskränkingsbrotten.

SOU 1995:60 Kvinnofrid.

SOU 2013:38 Vad bör straffas?

Elektroniska källor

Brottsförebyggande rådet, *Våld i nära relationer*, senast uppdaterad 2020-02-28, <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/vald-i-nara-relationer.html> (hämtad 2020-05-16). [Cit. Brå (2020)]

Johanson, Stefan m.fl., *Brottsbalken m.m.*, 2020-01-01, Version 16, JUNO, kommentaren till 4 kap. 4 a §. [Cit. Johanson m.fl. (2020)]

Westfelt, Lisa, Törnqvist, Nina, Huuva, Lou & Skarp, Alexandra, *Grov kvinnofridskränkning*, Brottsförebyggande rådet, Rapport 2019:8, https://www.bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e23bd7/1560418491128/2019_8_Grov_kvinnofridskrankning.pdf (hämtad 2020-05-15). [Cit. Brå (2019)]

Litteratur

Abrahamsson, Olle, 'Lagstiftningspolitiken i den nationella lagberedningen'. I: *Svensk Juristtidning* 2003, s. 1–17. [Cit. Abrahamsson (2003)]

Andersson, Malou, *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning: fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion*, 1. uppl., Iustus, Diss.

Stockholm: Stockholms universitet, 2016, Uppsala, 2016. [Cit. Andersson (2016)]

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013. [Cit. Asp, Ulväng & Jareborg (2013)]

Dahlström, Mats, Strand Westerlund, Anette & Westerlund, Gösta, *Brott och påföljder: en lärobok i straffrätt om Brottsbalken*, Sjätte upplagan, Bruun juridik AB, Stockholm, 2017. [Cit. Dahlström, Strand Westerlund & Westerlund (2017)]

Jareborg, Nils, ”Vilken sorts straffrätt vill vi ha? – Om defensiv och offensiv straffrättspolitik”. I: Victor, Dag & Ashworth, Andrew (red.), *Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995, s. 19–37. [Cit. Jareborg (1995)]

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001. [Cit. Jareborg (2001)]

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 4., [bearb. och uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014. [Cit. Jareborg, Zila (2014)]

Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2., [uppdaterade] uppl., Iustus, Uppsala, 2015. [Cit. Jareborg, Friberg, Asp & Ulväng (2015)]

Kleineman, Jan, ”Rättsdogmatisk metod”. I: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013. [Cit. Kleineman (2013)]

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering: problem och principer*, Iustus, Uppsala, 2003. [Cit. Lernestedt (2003)]

Victor, Dag, "Politik och straffsystem – ett drama under utveckling". I: Victor, Dag & Ashworth, Andrew (red.), *Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995, s. 57–77. [Cit. Victor (1995)]

Wennberg, Susanne, 'Grovt kvinnofridskränkning – en problematisk brottskonstruktion'. I: *Svensk Juristtidning* 2000, s. 792–804. [Cit. Wennberg (2000)]